

Συνέχειες και ασυνέχειες στην οργάνωση και τη λειτουργία του ελληνόφωνου κόσμου των παραδουνάβιων ηγεμονιών κατά το πρώτο μισό του δέκατου ένατου αιώνα

Ștefan Petrescu*

Εδώ και έξι αιώνες τα Βαλκάνια αποτελούν ένα χώρο έντονης γεωγραφικής κινητικότητας πληθυσμών.

Ορόσημα για την ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ της αυβουργικής, της οθωμανικής και της ρωσικής αυτοκρατορίας αποτέλεσαν οι συνθήκες του Κάρλοβιτς (1699), του Πασάροβιτς (1718) και του Κουτσιούκ Καϊναρτζή (1774).

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι ο χριστιανός ορθόδοξος έμπορος των Βαλκανίων που ταξίδευε προς την αριστερή όχθη του Δούναβη. Οι Παραδουνάβιες ηγεμονίες αποτελούσαν προσιτές χώρες για την υποδοχή ομόδοξων από τα Βαλκάνια. Ευρισκόμενες στα σύνορα των αυτοκρατοριών, οι ηγεμονίες φόρου υποτελείς στον σουλτάνο είχαν διαφυλάξει επί αιώνες τα προνόμια τους.

Το πρώτο μισό του δέκατου ενάτου αιώνα σημαδεύεται από συνέχειες και ασυνέχειες στην οργάνωση και λειτουργία των μεταναστευτικών ομάδων στα πλαίσια των πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών που συντελούνται στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1830 ο πολιτικός χάρτης των Βαλκανίων άλλαξε με την ανάδυση του ανεξάρτητου βασιλείου της Ελλάδας και την εξασφάλιση της αυτονομίας της Σερβίας, της Βλαχία και της Μολδαβίας κάτω από την τυπική κυριαρχία του σουλτάνου. Την ίδια εποχή ξεκίνησαν και οι κινήσεις σε θεσμικό και ιδεολογικό επίπεδο για την εδραίωση και την ταύτιση του κάθε νεοσύστατου κράτους με ένα έθνος. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι εθνικές, γλωσσικές και γεωγραφικές διακρίσεις μεταξύ των διάφορων πληθυσμιακών ομάδων απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία στον αυτοπροσδιορισμό των συλλογικών ταυτοτήτων από την κοινή αποδοχή της χριστιανικής πίστης. Όσον αφορά τα οικονομικά δεδομένα, η συνθήκη της Αδριανούπολης (1829) άνοιξε τον δρόμο για το ελεύθερο εμπόριο στην περιοχή του Δούναβη και της Μαύρης Θάλασσας. Αυτό το γεγονός συντέλεσε στον αναπροσανατολισμό του του επιχειρηματικού κόσμου από το χερσαίο προς το θαλάσσιο εμπόριο και τη διαμόρφωση νέων μεταναστευτικών δικτύων.

---

* Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών, συγγραφέας του βιβλίου *Οι Έλληνες ως «άλλοι» στη Ρουμανία. Η εσωτερική οικοδόμηση του ρουμανικού έθνους-κράτους και οι Έλληνες κατά τον δέκατο ένατο αιώνα*, εκδόσεις Επίκεντρο 2014. Email: stefan_petrescu@hotmail.com

Οι έμποροι (πραγματευτές) ήταν η κύρια μεταναστευτική ομάδα γύρω από τους οποίους συγκεντρώνονταν οι υπάλληλοι των εμπορικών οίκων, οι ιερείς, οι ιατροί και οι διδάσκαλοι. Κάποιοι από αυτούς συνδέονταν οικογενειακά με τους έμπορους και ασχολούνταν με αυτό το επικερδές επάγγελμα. Διαμορφώθηκε έτσι στις κοινωνίες υποδοχής ένας μικρόκοσμος από ένα πλέγμα οικογενειακών δεσμών και συμφερόντων.

Οι περισσότεροι εμπορικοί οίκοι ήταν οργανωμένοι με βάση τους οικογενειακούς δεσμούς¹. Ο Ιωάννης Στάμου, Αρωμόνος από την Ήπειρο, ο οποίος είχε μεταναστεύσει στη Βλαχία το 1820 στα δεκαπέντε του χρόνια για να αναλάβει τις επιχειρηματικές υποχρεώσεις του θείου του, δημιούργησε γύρω από τον εμπορικό οίκο που ίδρυσε στο Βουκουρέστι ένα πολυσύνθετο οικογενειακό σύστημα με διακλαδώσεις στα διάφορα μέρη της Νοτιοανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης².

Μέχρι το 1821 καταλύτες της μετανάστευσης υπήρχαν οι Φαναριώτες, οι οποίοι εξελίχθηκαν από έμποροι και προμηθευτές της Αυλής του σουλτάνου κατά τον δέκατο έβδομο αιώνα σε κατώτεροι αξιωματούχοι του Οθωμανικού κράτους και λαϊκοί ηγέτες του Ρούμ-μιλέτι. Το ανώτερο αξίωμα που αναλάμβαναν οι Φαναριώτες ήταν η ηγεμονία της Μολδαβίας και της Βλαχίας. Οι Φαναριώτες ηγεμόνες μοίραζαν χρήματα, αγροτικά κτήματα και δημόσια αξιώματα στους πελάτες που έρχονταν μαζί τους από την Κωνσταντινούπολη. Οι καταβολές αυτού του φαινομένου εντοπίζονται πολλά χρόνια πριν από την εγκαθίδρυση του λεγόμενου φαναριωτικού καθεστώτος. Το αποτέλεσμα ήταν το ξεκίνημα μιας πάλης για την εξουσία με πρωταγωνιστές τους αυτόχθονες και τους ετερόχθονες γαιοκτήμονες (βογιάρους).

Με την επανάσταση του 1821 οι Φαναριώτες απομακρύνθηκαν από την εξουσία χάνοντας τα προνόμια που απολάμβαναν στην Κωνσταντινούπολη. Τα φαναριωτικά δίκτυα διαλύθηκαν και τα μέλη των οικογενειών εγκαταστάθηκαν σε διάφορους τόπους - τη Ρωσία, τη Μολδοβλαχία, την Ελλάδα ή τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης - όπου ενσωματώθηκαν στους κύκλους των εντόπιων ελίτ. Ο Νικόλαος Σούτσος, γιος του τελευταίου φαναριώτη ηγεμόνα της Βλαχίας Αλέξανδρου Σούτσου, εγκαταστάθηκε το 1829 στη Μολδαβία όπου αναδείχτηκε ένας από τους ισχυρότερους άνδρες της χώρας. Διετέλεσε υπουργός υπό του ηγεμόνα Μιχαήλ Στούρτζα και βουλευτή υπό την ηγεμονία του Αλέξανδρου Κούζα. Οι πολιτικοί αντίπαλοι, γράφει ο Σούτσου στα Απομνημονεύματά του, «με κατηγορούσαν ότι είμαι Έλληνας, άλλον

---

¹ (Lazăr 2006, 172)

² (Documente economice 1983, 9-47)

λόγο δεν είχαν»³. Γι' αυτό ο Σούτσος προβαίνει στα Απομνημονεύματά του στην απολογία των Φαναριωτών. Ο Σούτσος καλλιεργούσε καλές σχέσεις με τους Έλληνες προξένους στο Ιάσιο⁴ και με τους ελληνόφωνους «νέους Φαναριώτες» της Κωνσταντινούπολη. Κατά το 1850 ο Σούτσος ασχολούταν με τη διαχείριση των αγροτικών κτημάτων που είχε στη Μολδαβία ο Στέφανος Βογορίδης, εκπρόσωπος του ηγεμόνα στην Αυλή του σουλτάνου⁵.

Μέχρι τη δεκαετία του 1830 η συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα εξαρτιόταν από το να ανήκεις στην άρχουσα τάξη των βογιάρων. Για έναν βαλκάνιο ομόθρησκο απόδημο η αποδοχή στους κόλπους της άρχουσας τάξης γινόταν με την εύνοια του ηγεμόνα και σε τρία στάδια: α) τέλεση γάμου με κόρη βογιάρου, β) αγορά γαιών, γ) απόκτηση του τίτλου του άρχοντος. Με τους Οργανικούς Κανονισμούς του 1831 και το Σύνταγμα του 1866 δημιουργήθηκε ο θεσμός της πολιτογράφησης όπως το γνωρίζουμε σήμερα. Το νομοθετικό σώμα και όχι ο ηγεμόνας χορηγούσε πλέον την ιθαγένεια λαμβάνοντας υπόψη τη δεκαετή διαμονή και την περιουσία των υποκειμένων.

Αναφερόμενος στο θέμα του γάμου ως κριτήριο απόκτηση του ιδιότητα του πολίτη ο Νικόλαος Σούτσος ομολογεί στα απομνημονεύματά του: «Μετά την εγκατάσταση μου στη Μολδαβία είχα το δικαίωμα πολιτογράφησης ως παντρεμένος με μια εγχώρια γυναίκα σύμφωνα με το έθιμο που προηγείται των Κανονισμών»⁶.

Η αγορά και η γαμήλια δωρεά γαιών με στόχο την εμπορική εκμετάλλευση της παραγωγής και την είσοδο στην άρχουσα τάξη αποτελούν κοινό φαινόμενο ανάμεσα στους εύπορους Έλληνες οι οποίοι απολάμβαναν ιδιαίτερο καθεστώς λόγω ομοδοξίας. Το φαινόμενο πήρε τέτοιες διαστάσεις ώστε οι βογιάροι, υιοθετώντας την γλώσσα του εθνικισμού, κατάφεραν τον δέκατο ένατο αιώνα να επιβάλουν τον αποκλεισμό όλων των αλλοδαπών από την κατοχή γαιών.

Η απόκτηση τιμητικού τίτλου του άρχοντα από Έλληνες αποτελούσε όχι μόνο μια πράξη συγχώνευσης με την παραδοσιακή αριστοκρατία αλλά και ένα μέσο κατοχύρωσης των οικονομικών και επιχειρηματικών κεκτημένων. Στον πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα καθιερώθηκε η πρακτική εξαγοράς τιμητικών τίτλων. Το 1853 ο βογιάρης Κωνσταντίνος Σιόν, στο βιβλίο του *Η Χρυσή Βίβλο των Αρχόντων της Μολδαβίας*, στρέφεται με οργή κατά εκείνων των «γραικών»

---

³ (Suṭu 1997, 157)

⁴ (ΙΑΥΕ, 36.5, ο προξένος Γ. Βοϊνέσκου προς τον Κωλέττη, Ιουνίου 1847)

⁵ (BN, Saint Georges, PCCXIX/3, 2592, σ. 210, 121, 123)

⁶ (Suṭu 1997, 129)

που είχαν εισέλθει στην άρχουσα τάξη με τέτοιες μεθοδεύσεις.⁷ Γι' αυτό τον λόγο το 1858, με τη Σύμβαση των Παρισίων, οι βογιάροι δέχτηκαν με ευκολία την κατάργηση των προνομίων τους και τη διεύρυνση του εκλογικού δικαιώματος προς τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

Μέχρι τα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνα οι Έλληνες δεν αισθάνονταν ξένοι σε μια χώρα όπου η ορθόδοξη πίστη και η ελληνική παιδεία ήταν κοινά γνωρίσματα της άρχουσας τάξης και του εμπορικού κόσμου. Στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες οι Έλληνες επιχειρηματίες εντάσσονταν στις εγχώριες συντεχνίες ή κινούνταν ελεύθερα στην αγορά ως μεγαλέμποροι (χονδρέμποροι)⁸. Στην Αυτοκρατορία των Αψβούργων, εκτός από τους μεμονωμένους μεγαλέμπορους, υπήρχε μια ομάδα εμπόρων που είχε ήδη οργανωθεί από τον δέκατο έβδομο αιώνα σε εκκλησιαστικές αδελφότητες και εμπορικά σωματεία (κομπανίες) με δικαστική αυτοτέλεια που υπαγορεύτηκε από το γεγονός ότι τα πρόσωπα τα οποία τα συγκροτούσαν ήταν αλλόθρησκοι ξένοι.⁹ Παρόμοιες αδελφότητες υπήρχαν και στην ομόδοξη Ρωσία και είχαν προικοδοτηθεί με σημαντικά προνόμια που αφορούσαν τα εκκλησιαστικά και εμπορικά θέματα, π.χ. Αδελφότητα των Ρωμιών της Νίζνας.¹⁰

Έως και τα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνα οι Έλληνες των παραδουνάβιων ηγεμονιών δεν οργανώθηκαν σε επίσημα αναγνωρισμένους εκκλησιαστικούς, δικαστικούς και εμπορικούς θεσμούς. Ο λόγος μπορεί να ήταν η ομοδοξία, αλλά και η πολιτική εξάρτηση των ηγεμονιών από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Σημειώθηκαν όμως κάποιες απόπειρες διαμόρφωσης ενός νομικού καθεστώτος για τους βαλκάνιους έμπορους. Το 1813 μνημονεύεται η ύπαρξη δυο εμπορικών σωματείων στην πόλη Κραϊόβα της Βλαχίας. Στη «νεα κομπανία» συμμετείχαν αποκλειστικά οι ιθαγενείς έμποροι ενώ στη «παλιά» μόνο οι ομόδοξοι αλλοδαποί - έλληνες, σέρβοι, κουτσοβλάχοι. Ωστόσο η διάκριση με βάση την γεωγραφική προέλευση και τη νομική ιδιότητα των μελών δεν έγινε ποτέ κανόνας. Στα επόμενα χρόνια εντοπίζουμε μαζί τους αλλοδαπούς και τους ιθαγενείς και στο ένα και στο άλλο σωματείο¹¹.

Η δημιουργία του ελληνικού κράτους μετέβαλε το νομικό καθεστώς των Ελλήνων της Μολδοβλαχίας. Την δεκαετία του 1830 ιδρύθηκαν ελληνικά προξενεία σε όλη την Ευρώπη, αλλά και στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Η ξένη προστασία πρόσφερε στους υποκειμένους τα πλεονεκτήματα που απέρρεαν από το οθωμανικό σύστημα των Διομολογήσεων. Αυτό το

---

⁷ (Sion 1973, 93-94)

⁸ (Σειρηνίδου 2011, 37-53)

⁹ (Τσούρκα-Παπαστάθη 2011,18)

¹⁰ (Carras 2012, 152)

¹¹ (Papacostea-Danielopolu 1974, 196)

σύστημα που εξασφάλιζε δικαστικά και φορολογικά προνόμια για τους ξένους *protégés* άρχισε να εφαρμόζεται και στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες από τα τέλη του δεκάτου όγδοου αιώνα με την ίδρυση των ευρωπαϊκών προξενιών.¹² Το αποτέλεσμα ήταν η αύξηση των απαλλαγμένων από τους φόρους. Πράγματι υπήρχαν δυο δυνατές και παραγωγικές κοινωνικές ομάδες που δεν πλήρωναν φόρους: οι βογιάροι και οι ξένοι προστατευόμενοι.

Οι Έλληνες πρόξενοι από το Βουκουρέστι και το Ιάσιο και οι υποπρόξενοι από την Βραϊλα και το Γαλάτσι ασχολούνταν όχι μόνο με την ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων, αλλά και με την οργάνωση των ελληνικών παροικιών στις οποίες προσπαθούσαν να επιβάλουν το κύρος και τον έλεγχο τους. Κάποιοι πρόξενοι πήραν την πρωτοβουλία να συστήσουν επιτροπές για την οικοδόμηση της εκκλησίας και του σχολείου.

Οι πρώτοι πρόξενοι που διορίστηκαν στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες προέρχονταν από τις τάξεις των εκεί εγκαταστημένων ελλήνων εμπόρων και γαιοκτημόνων. Τα προξενικά δικαστήρια, οι φιλανθρωπικές και άλλες επιτροπές που ιδρύθηκαν κάτω από την αιγίδα των προξένων διαμόρφωσαν έναν χώρο έκφρασης και εκδήλωσης συγκεκριμένων συμπεριφορών.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1860 η ενοποίηση των δυο ηγεμονιών, ο εκσυγχρονισμός του ρουμανικού κράτους, η κατάργηση των φορολογικών προνομίων των ξένων υπηκόων και ο αποκλεισμός τους από τον θεσμό της ιδιότητας του πολίτη, αλλά και η συμμετοχή ενός μέρους της ελληνικής διασποράς στις εκλογικές διαδικασίες για την ενθρόνιση του βασιλιά Γεωργίου της Ελλάδος και την ανάδειξη της συνταγματικής Βουλής, αποτέλεσαν αφετηρία για την οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων σε θρησκευτική και εθνοτική βάση. Με τη δήμευση της μοναστηριακής περιουσίας και την απαγόρευση χρήσης της ελληνικής γλώσσας σε όλες τις εκκλησίες της επικράτειας, οι Έλληνες στερήθηκαν τόσο από σημαντικούς οικονομικούς πόρους όσο και από έναν χώρο πνευματικής έκφρασης και διαφύλαξης της εθνικής ταυτότητας¹³. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι Έλληνες, που αισθάνονταν πλέον ως ξένοι σε μια χώρα που τους είχε υποδεχτεί ελεύθερα επί αιώνες, οργανώθηκαν ως κοινότητα.

Τέλος, θα φέρουμε στη συζήτηση δυο περιπτώσεις οικογενειών μεγαλεμπόρων και τραπεζιτών Χατζημόσχου και Ζερλέντη. Η οικογένεια Χατζημόσχου πλούτισε από το χερσαίο χοντρικό εμπόριο των βαλκανικών πρώτων υλών στις αρχές του δεκάτου ενάτου αιώνα, ενώ οι

---

¹² (Malița 1965, 587-603)

¹³ (Κοντογεώργης 2012, 104)

Ζερλέντη ασχολούνταν με το θαλάσσιο εμπόριο των ρουμανικών σιτηρών στα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνα.

Πρώτος της οικογένειας Χατζημόσχου που εγκαταστάθηκε στη Βλαχία υπήρξε ο Ιωάννης (1751-1829), Αρωμόνος καταγόμενος από τη Θεσσαλονίκη. Προμηθευτής της ηγεμονικής αυλής και παντρεμένος με κόρη βογιάρου Στεφανέσκου από την πόλη Κραϊόβα, χρίστηκε μεγάλος βιστιέρ¹⁴. Ο γιος του Ιωάννη Στέφανος, σπουδασμένος στα ελληνικά σχολεία της πόλης Σιμπίου και της Βιέννης, πήρε γυναίκα την κόρη του μπάνου Γρηγόριου Μπαλέανου Ζωή¹⁵. Αργότερα, ο καμινάρης Στέφανος Χατζημόσχου θα παντρεύει την κόρη του Ειρήνη με τον απόγονο Φαναριωτών Γρηγόριο Σούτσο, ένας από τους πλουσιότερους άνδρες της χώρας. Με αυτό τον τρόπο εδραιώθηκε η θέση της οικογένειας στην αριστοκρατική κοινωνία του Βουκουρεστίου.

Η εγκατάσταση στο Βουκουρέστι δεν σήμαινε την αποκοπή των δεσμών με τον τόπο καταγωγής. Ο Στέφανος Χατζημόσχου έκανε σημαντικές δωρεές στα φιλανθρωπικά ιδρύματα της Θεσσαλονίκης και της Κωνσταντινούπολης. Επίσης φρόντιζε να εξασφαλίσει τα προς το ζην στην αδελφή Αικατερίνη και την κουνιάδα Μαρία, στέλνοντας τες χρήματα στη Θεσσαλονίκη μέσω του εκεί προξένου της Πρωσίας και των Δυο Σικελιών Πέτρου Σάσσου¹⁶.

Μέχρι τη δεκαετία του 1830 ο Χατζημόσχου ασχολήθηκε κυρίως με τη διακίνηση βαλκανικών προϊόντων στη βιενέζικη αγορά. Το 1826, όταν οι ρωσο-οθωμανικές διαβουλεύσεις κατέληξαν στο θέμα του «ελεύθερου εμπορίου» στην περιοχή του Κάτω Δούναβη, ο Χατζημόσχου κατάλαβε τη σημασία του γεγονότος. Γράφει στον συνέταιρο του στην Οδησό Αλέξανδρο Μαύρο «θέλει λάβη η επαρχία μας μεγάλας εμπορικαί σχέσεις με όλην την Ευρώπη»¹⁷. Όσον αφορά τα δραματικά γεγονότα που εξελίσσονταν στην Πελοπόννησο την δεκαετία του 1820, ο Χατζη-Μόσχος εμφανιζόταν συγκρατημένος και σιωπηλός. Στην ογκώδη εμπορική αλληλογραφία που φυλάσσεται στα Γενικά Αρχεία της Ρουμανίας υπάρχουν πολύ λίγες αναφορές στον αγώνα των Ελλήνων για την ανεξαρτησία. Συγκρατούμε την είδηση για τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια η οποία του προκάλεσε θλίψη και ανησυχία¹⁸.

Ο Χατζημόσχου δεν θεωρούσε ως ασφαλή επένδυση το εμπόριο σιτηρών επειδή, διαπιστώνει ο ίδιος «οι έμποροι των επαρχιών μας είναι όλοι νεωσύστατοι και άπειροι του

¹⁴ (Limona 1975, 257) (Lecca 1999, 648)

¹⁵ (Limona 1975, 259)

¹⁶ (ANR, Hagi-Moscu 829/1824, 29, 31, 32)

¹⁷ (ANR, Hagi-Moscu 1619, 15/10/1826, 195)

¹⁸ (ANR, Hagi-Moscu 833, ο Χατζημόσχου προς τον Βλάστο (Βιέννη), 6 Οκτωβρίου 1831, 299)

τοπικού και γενικώς όλου του εμπορίου»¹⁹. Αυτοί οι έμποροι αγόραζαν σιτηρά σε μεγάλες ποσότητες και ζητούσαν υψηλές τιμές, ενώ οι τιμές έπεφταν λόγω του ρωσικού ανταγωνισμού. Επομένως οι επενδύσεις του στράφηκαν προς το χρήμα και τη γη. Ο Χατζημόσχου περνούσε σαν ένας από τους ολίγους τραπεζίτες της Βλαχίας που διέθεταν ρευστό χρήμα και οι έμποροι σιτηρών του ζητήσουν δάνεια. Ιδού τι γράφει ο τραπεζίτης στους συνεργάτες Εμμανοήλ Μπαλατατζή από την Κωνσταντινούπολη και Σίμονα Σίνα από τη Βιέννη: «εις Γαλάτσι και Ιμπραΐλαν οι περισσότεροι μάλιστα εξ' αυτών έχουν ανοικτά κρέδιτα εις εμέ» επειδή «αυτά τα δυο πόρτα των επαρχιών μας δεν έχουν κατευθείαν σχέσεις μήτε με την πόλιν σας μήτε με την Κωνσταντινούπολιν, και δουλεύονται εις την αλληλογραφίαν και δοσολειψίας με την πόλιν μας»²⁰. Τη δεκαετία του 1830 με την εμπλοκή του στον πολιτικό βίο η περιουσία του αυξήθηκε κατακόρυφα. Χορηγούσε δάνεια στον ηγεμόνα και ενοικίαζε κρατικά μονοπώλια, όπως τα αλατωρυχεία. Το τέλος ήρθε το 1837, όταν ο ηγεμόνας Αλέξανδρος Γκίκας, ο οποίος χρωστούσε πολλά χρήματα στον φιλόδοξο τραπεζίτη, προκάλεσε τη χρεοκοπία του.

Το δεύτερο παράδειγμα είναι της οικογένειας Ζερλέντη. Ο Λέων Ζερλέντης, χιώτικης καταγωγής, εγκαταστάθηκε το 1828 στη Βραΐλα της Βλαχίας, όπου σε λίγα χρόνια αναδείχτηκε σημαντικός οικονομικός παράγοντας της χώρας ως μεγάλος γαιοκτήμονας και τραπεζίτης. Ο οίκος του Ζερλένδη συνδεόταν συγγενικά με γνωστές και εύπορες οικογένειες συμπατριωτών: των Κλήμη, Ροδοκανάκη, Σγαρδέλη, Πετροκόκιννο, Σεκιάρη κτλπ, που συγκροτούσαν καλά οργανωμένα εμπορικά και οικογενειακά δίκτυα με καταστήματα σ' όλα τα ευρωπαϊκά εμπορικά κέντρα από το Λονδίνο, τη Μασσαλία και Λιβόρνο έως τα λιμάνια των Παραδουνάβιων ηγεμονιών. Ο κωνσταντινουπολίτης τραπεζίτης Ανδρέας Συγγρού, που επισκέφτηκε το Γαλάτσι και το Βουκουρέστι το 1859, συνάντησε τον Λέων Ζερλέντη και τον γιο του Αχιλλέα (1839-1885). Ο νέος ήταν πολύ εξοικειωμένος με τον πολυτελή τρόπο ζωής των *μπογιάρων*: «με ανέμενεν έχων τέθριππον αληθώς μεγαλοπρεπή άμαξαν, ης οι ίπποι κατά την τότε Βογιαρικήν συνήθειαν είχαν τας χαίτας κεκοσμημένας δια μεταξίνων ποικιλοχρόων ταινιών και ο αμαξηλάτης έφερεν οδοιπορικήν πρωτότυπον στολήν»²¹.

Οι δυο γιοι του Λέοντος, ο πρωτότοκος Αχιλλέας και ο δευτερότοκος Χριστοφής ήταν και οι δυο γεννημένοι στη Βλαχία²². Ο πατέρας και οι δυο γιοι του πολιτογραφήθηκαν Ρουμάνοι

¹⁹ (ANR, Hagi-Moscu 814, ο Χατζημόσχου προς τον Αλέξανδρο Μαύρο, εις Οδησό, 29 Ιουλίου 1835, 579)

²⁰ (ANR, Hagi-Moscu 833, ο Χατζημόσχου προς τον Σ. Σίνα, Βιέννη, 11 Δεκεμβρίου 1833, 1647)

²¹ (Συγγρός 1998, 290)

²² (Rădulescu 1999, 8)

στη δεκαετία του 1870²³. Ο Αχιλλέας χρημάτισε δήμαρχος της Βραΐλα, ενώ ο γυναικάδελφός του Μιχαήλ Ροδοκανάκης τελούσε πρόεδρος της ελληνικής κοινότητας της πόλης²⁴. Ο Χριστοφής Ζερλέντης, κάτοικος του Βουκουρεστίου, διατηρούσε στενές σχέσεις με τον εκάστοτε Έλληνα επιτετραμμένο. Το 1889 εκλέχτηκε γερουσιαστής και λίγο αργότερα δημοτικός σύμβουλος του Βουκουρεστίου. Με αυτή την ιδιότητα ευεργέτησε τον Δήμο, κάνοντας δωρεά την εξοχική του έπαυλη, που βρισκόταν τότε σε προάστιο του Βουκουρεστίου, όπου εγκαταστάθηκε, το 1893, ένα δημοτικό νοσοκομείο²⁵. Από την άλλη, ο Ζερλέντης έδειξε ένθερμος υποστηρικτής της ελληνικής ιδέας στη Μακεδονία. Επίσης, δεσμεύτηκε να κάνει δωρεά για την οικοδόμηση του Μεγάρου της Ελληνικής Πρεσβείας στο Βουκουρέστι²⁶, αλλά λίγα χρόνια αργότερα χρεοκόπησε και δεν πρόλαβε να πραγματοποιήσει αυτό το σχέδιο²⁷.

Ο δέκατος ένατος αιώνας φέρνει ραγδαίες αλλαγές στις κοινωνίες των Βαλκανικών λαών. Εστίασα την προσοχή μου στην οργάνωση και λειτουργία της ελληνικής διασποράς των παραδουνάβιων ηγεμονιών. Η ομοδοξία και η πολιτική και εκκλησιαστική εξάρτηση από την Κωνσταντινούπολη δημιούργησαν ένα ιδιότυπο νομικό καθεστώς των βαλκάνιων απόδημων στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες. Με την απελευθέρωση της χώρας από την Οθωμανική κυριαρχία, τη δημιουργία της σύγχρονης Ρουμανίας, και την εθνικοποίηση της κοινωνίας και της αγοράς, οι απόδημες Έλληνες αναθεώρησαν τη στρατηγική τους στον χώρο όπου κινούνται ως προς την ενσωμάτωση τους στην κοινωνία υποδοχής και τη διατήρηση των σχέσεων με τον τόπο καταγωγής.

Βιβλιογραφία

BN=Biblioteca Națională a României, Colectii Speciale, fond Saint Georges

ANR=Arhivele Naționale ale României, fondul Hagi-Moscu

ΙΑΥΕ=Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών, Κεντρική Υπηρεσία

Γεωργιτσογιάννη, Ευαγγελία: *Πανάγης Α. Χαρόκοπος (1835-1911). Η ζωή και το έργο*, Αθήνα: Λιβάνη 2000.

Carras, Iannis: *Community for Commerce: An Introduction to the Nezhin Greek Brotherhood Focusing on its Establishment as a formal Institution in the years between 1692 and 1710.*

Στο: Victor N. Zakharov, Gelina Harlaftis, Olga Katsiardi-Hering (Επιμ.), *Merchant Colonies in the Early Modern Period*, Pickering, Chatto, 2012: 141-157

²³ (Σύλλογοι, 29 Αυγούστου 1874, αρ. φύλλου 89, 354)

²⁴ (Rădulescu 1999, 8)

²⁵ (Γεωργιτσογιάννη 2000, 228)

²⁶ (ΙΑΥΕ, Δ 65. 1 β/1893, ο Μιχαήλ Παπαρηγόπουλος προς τον Υπουργό των Εξωτερικών, 14/26 Νοεμβρίου 1890, αρ. 1399)

²⁷ (ΙΑΥΕ, 60.2/1894, ο αναπληρωτής επιτετραμμένος Αλεξανδρόπουλος προς τον Υπουργό των Εξωτερικών της Ελλάδας, 3 Ιανουαρίου 1894, αρ.11)

- Documente economice din Arhiva Casei comerciale Ioan St. Stamu (1714-1876)*. Τόμος I, Βουκουρέστι: Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România 1983.
- Κοντογέωργης, Δημήτριος Μ.: *Η ελληνική διασπορά στη Ρουμανία. Η περίπτωση της ελληνικής παροικίας της Βράιλας (περ. 1820-1914)*, teză de doctorat, Atena 2012.
- Lazăr, Gheorghe: *Les Marchands en Valachie XVIIe-XVIIIe siècles*, Βουκουρέστι: Institutul Cultural Român 2006
- Lecca, Octav-George, *Familiile boierești române*, Βουκουρέστι: Libra, Muzeul Literaturii Române 1999
- Limona, D., Moisuc, E., *Casa comercială Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu din București, Revista Arhivelor*, LII, XXXVII, 3 (1975): 256-271
- Malița, Mircea, “A Century of Political and Diplomatic Action for the Abolition of the Consular Jurisdiction in Romania”, *Revue Roumaine d’Histoire*, VI, 7 (1965): 587-603
- Papacostea-Danielopolu, Cornelia: “Organizarea și viața culturală a companiei ‘grecești’ din Brașov (sfârșitul sec. XVII și prima jumătate a sec. XIX)”, *Studii istorice Sud-Est Europene*, 1 (1974): 159-212.
- Rădulescu, Mihai Sorin, “Contribuții documentare la istoricul Francmasoneriei brăilene în secolul al XIX-lea. Loja Farul Ospitalier”, *Analele Brăilei*, 3, III (1999): 7-17
- Τσούρκα-Παπαστάθη, Δέσποινα-Ειρήνη: *Η νομολογία του κριτηρίου της ελληνικής «κομπανίας» του Σιμπίου Τρανσυλβανίας 17^{ος}-18^{ος} αι. Πηγές του δικαίου και των θεσμών του απόδημου ελληνισμού*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών 2011.
- Sion, Constantin: *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane despre boierii moldoveni*, επιμέλεια Ștefan S. Gorovei, Βουκουρέστι: Editura Minerva, 1973.
- Suțu, Nicolae, *Memoriile Principelui Nicolae Suțu*, επιμέλεια και εισαγωγή Georgeta Penelea Filitti, Βουκουρέστι: Editura Fundației Culturale Române 1997.
- Σειρηνίδου, Βάσω: *Έλληνες στη Βιέννη (18^{ος} – μέσα 19^{ου} αιώνα)*, Αθήνα: Ηρόδοτος, 2011 Συγγρός, Ανδρέας, *Απομνημονεύματα*, τ. Α΄, Αθήνα 1998.